

UY XO'JA LIGI DAROMADLARINI OSHIRISHDA QUYONCHILIKNI
RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI

Chorshanbiyeva Mohinur O'ktamovna

Termiz iqtisodiyot va serves universiteti, 2- kurs talabasi

Annotatsiya: *Aholi honadonlarida quyunchilikni yo'lga qo'yish va uni rivojlantirish, oziq-ovqat maxsulotlari xavsizligi muammoasini bartaraf etish imkonini beradi. Aholini go't va go'sht mahsulotiga bo'lgan talabini qondirishga yaqindan yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *Quyunchilik, xususiy, yalpi mahsulot, chorvachilik, fermer xo'jaliklari, dehqon xo'jaliklari.*

Quyunchilik aholi orasida keng tarqalgan bo'lib, insonlar uchun go'sht va qimmatli mo'yna beradi. Quyon go'shti tez hazm bo'ladi va o'zining sifatini yangiligida sur va konserva xolida ham saqlaydi. Quyon go'shti yumshoqligi va mazaligi bo'yicha parranda go'shtidan qolishmaydi, hazm bo'lishi jihatidan esa mol va cho'chqa go'shtidan ustun turadi. Shuning uchun qon bosimi, jigar va oshqozon kasalliklari bilan og'rigan bemorlarga parxez taom sifatida tavsiya qilinadi. Quyon- go'sht mahsuloti berishi bilan birga, ular yengil sanoatni mo'yna bilan ham ta'minlaydi. Quyunchilikning yana bir muhim ahamiyati shundaki, ular uchun ko'p mablag' sarflanadigan qurilishlar talab qilinmaydi.

Ushbu tarmoqning qishloq xo'jaligidagi yalpi mahsulot ishlab chiqarishdagi ulushi 46,3 foizni tashkil qiladi. Quyunchilik chorvachilikning bir tarmog'i sifatida asosan aholi xonadonlarida ko'paytirilib, bu soha bilan shug'ullanuvchi fermer xo'jaliklari soni juda ozchilikni tashkil qiladi.

O'zbekistonda 20-asrning 30-yillaridan rivojlana boshladi. Shu davrda nasldor quyonlar yetishtiruvchi bir necha davlat, jamoa xo'jaliklari va davlat naslchilik parvarishxonalarini barpo etildi. Madagaskar oroli, Janubiy Amerikaning janubiy viloyatlari va Antarktidadan tashqari Yer yuzining hamma qismida tarqalgan. Uy Quyonlari yovvoyilariga qaraganda ancha yirik, gavdasi uzun 70 sm gacha (yovvoyilari 44 sm gacha). Quyon serpusht, tez yetiladi, go'sht va mo'yna, tivit olish uchun urchitiladi. Yil mobaynida ko'paya oladi. Urg'ochisi 3—4 oyligida jinsiy yetiladi, 5—6 oyligida qochiriladi. 28—32 kunda bolalaydi. Yiliga bir Quyon. 3—6 marta, har safar 5—8 (ba'zan 15 va undan ortiq) bola tug'adi. Nasldor quyon bolalari 30—45 kunlik vazni 800—900 g bo'lganda onasidan ajratiladi. Tez yetiladigan zotlar 65—70 kunlik vazni 1,8–2 kg, kech yetiladiganlari 90—120 kunlik vazni 2,8–4 kg bo'lganda so'yiladi. Go'sht chiqimi 47—60%. Kuzgi tullashdan keyingi qishki terisi eng sifatli hisoblanadi. Jun qoplamiga ko'ra mo'ynali va tivitli zotlarga bo'linadi. Quyon 7—10 yil yashaydi. Xo'jalikda foydalanish davri 2—3 yil Yakka xususiy (tomorqa) xo'jaliklarda Quyunchilik rivojlandi. Quyunchilik fermalarida go'shti, terisi va tiviti, ayrim

xo'jaliklarda faqat go'shti uchun boqiladi. Yurtimizda 60 dan ortiq quyon zotlari boqiladi.

Quyunchilik fermalarini nasldor quyonlar bilan ta'minlash uchun naslchilik fermalari va naslchilik xo'jaliklarida quyonlarning eng yaxshi zotlari: shinshilla, katta oq quyon, katta kulrang quyon, kumushrang, ko'k, qora-qo'ng'ir, flandr, angor quyon va boshqa zotlari yetishtiriladi. O'zbekistonda shinshilla, oq ulkan, marder, qora-qo'ng'ir, vena zangorisi, oq kaliforniya, oq hamda qizil tivitli kabi zotlari (umumiy bosh soni 100 mingdan ko'proq), asosan, havaskor, shaxsiy va fermer xo'jaliklarida parhez go'shti, momig'i va mo'ynasi uchun boqiladi. Har yili 30 ming dona atrofida quyon terisi tayyorlanadi.

Hozirgi kunda respublikamizda eng ko'p tarqalgan va ko'p nasl beradigan quyon zotidan Italiyaning "Xikol" zotli quyoni hisoblanadi.

Quyunchilik xo'jaligi, maktab va maktabgacha tarbiya muassasalarida ilmiy asosda va to'g'ri tashkil qilinsa, har bir ona quyon yil davomida 4-5 marta bolalashi mumkin. Bu esa 60-70 kg go'sht va 20-25 dona sifatli teri demakdir. Quyunchilik tirik massasiga nisbatan 70% ni, qoramolda esa 42-50% ni go'sht tashkil etadi. Ko'rinib turibdiki, quyonlarda go'sht chiqishi, qoramolga nisbatan yuqoriroq

Quyunchilik xo'jaligining 100gr dan 90 grammigina xazm bo'lsa, mol go'shtining shuncha qismidan 62 grammigina xazm bo'ladi. Shuningdek, quyon yog'i tez eriydi va hazm bo'lishi qo'y va mol yog'iga nisbatan yengildir. Demak, quyon go'shti yengil va miqdori jihatidan ko'p hazm bo'lib, organizmga ko'proq energiya berish qobiliyatiga egadir. Hozirgi vaqtda fan va texnika jadal suratlarda rivojlanib borayotgan bir davrda aholi orasida qon bosimi kasalligi ham ko'plab uchramoqda. Ana shu kasallikning sababchilaridan biri deb tibbiyot xodimlari xolesterinni ko'rsatmoqdalar. Xolesterinning miqdori buzoq go'stiga nisbatan quyon go'shtida 2,7 marta kamdir.

Quyida biz M. F. Nesterina va I.M. Skruksinalarning "Ovqat mahsulotlarining ximiyaviy tarkibi kitobidan olingan turli hayvonlarning 100gr yog'i va go'shti tarkibidagi xolesterinning miqdorini e'tiboringizga havola qilamiz:

1-jadval

	Mahsulot nomi	Yog'ida	Go'shtida
1	Quyonda	1,40gr	0,4gr
2	Buzoqda	1,25gr	0,11gr

Hatto, quyon qonidan tayyorlangan zardobni tibbiyot yo'nalishida ishlatish mumkin. Bir kilogramm miya kukuni esa jahon bozorida 30 ming dollargacha baholanadi. Shu bilan birga, uning chiqindisi ham dehqonchilikda yaxshi samara beradi.

O'zbekistonda chorvachilik qishloq xo'jaligining yetakchi sohalaridan biri bo'lib kelayotgan quyunchilik bilan bog'liq bo'lgan, xonodonlarda quyonlarni saqlash va parvarishlash texnologiyalarini qo'llanishi hamda seleksiya naslchilik ishlaridan samarali foydalanish, zot sifatini yaxshilash masalalari bo'yicha uslubiy va amaliy maslahatlarni sizga taqdim etamiz.

Quyunchilik bilan shug`ullanish uchun qaysi zotni tanlash kerak:

Quyunchilik bilan shug`ullanish uchun bizning mamlakatimizga, sharoitimizga, iqlimimizga mos keladigan quyvon zotlarini tanlab olish kerak.

Mutahassislar quyvon zotini tanlab olish uchun asosan tez ko`payadigan, ko`p nasl beradigan, o`zida ko`proq ozuqa moddasi saqlaydigan "Xikol" va "Velean" zotlarini tanlashni maslahat berishadi.

Italiyada yaratilgan Xikol zotli quyvon asosan go`shti uchun boqiladi. Xikol quyvon zotining eng avzal tarafi har 3-4 oyda 4,5-5kg gacha vaznga ega bo`ladi. Bu go`shti uchun boqiladigan quyvon zotlari o`rtasida rekort ko`rsatgich hisoblanadi.

Quyvon boqishga kirishishdan oldin arzon materiallardan, biroq gigena talablariga to`liq javob beradigan, har taraflama qulay quyvonxona va kataklar tayyorlash lozim. Xususiy xo`jalikda quyvon boqish usullari ko`p. Keng maydonda erkin boqish usuli bugungi kunga qadar qo`llanilib kelinmoqda. Biroq bu usul kamchiliklarga ega, xususan: turli yoshdagi urg`ochi va erkak quyvonlarning aralash yashashlari sababli nasl olish jarayonini umuman nazorat qilib bo`lmaydi. Bunday usul bilan quyvon boqish samarasiz bo`lib, sarflanadigan harajat qoplanmaydi.

Quyvonxona yog`och, metall va temir bitondan tayyorlangan qulay ko`rinishga ega bo`lishi lozim. Quyvonxona yopilgan, ochiq joyda o`rnatilishi, yem va suv tarqatish amallarini mehanizatsiyalashtirilmagan tarzda, ob-havoning noqulay sharoitlariga bajarish kabi noqulayliklar tug`diradi. Quyvonxonadagi quyvonlar shamol, yomg`ir va qordan panada bo`lishlari lozim. Quyvonxona yetarli yorug`bo`lishi, deraza, shamol almashtirish quvurlari va tuynuklar vositasida shamollatib turilishi kerak. Yorug`lik va toza havoning yetishmasligi quyvonning yung qoplamasi sifatsiz bo`lib qolishiga olib keladi. Quyvonxonalarni yelvizak yani xalq tili bilan aytganda (sikvazniyak) dan saqlash kerak, chunki quyvonlarda shamollash tez rivojlanib, asosan ko`zi birinchi bo`lib shamollaydi.

Quyvonxonadagi gigenik talablarga qat`iy rioya qilish lozim, chunki quyvonlar peshobida amiak ko`p miqdorda bo`lib birinchi bo`lib o`ziga ziyon yetkazadi, yani

o`zini-o`zi zaharlaydi. Shuning uchun quyonxonalarda birinchi bo`lib vintelatsiya shaxtalarini yo`lga qo`yish kerak yani havoni toza tutish uchun vintelatsiya doimiy ishlab turishi kerak. Yozda salqin, qishda esa issiqlik bilan taminlash kerak. Chunki deganda quyonlar yil bo`yi ko`payadigan hayvonlar hisoblanib bolalari uchun qishda 20C gradus temperaturani mo`tadil saqlab turish kerak. Yozda esa salqin tutish tavsiya etiladi sababi shundagi issiqlik ko`tarilib ketsa quyon go`shtining massasi yani vazni tushib ketadi.

Urg`ochi quyonlar 3-4 oyda jinsiy yetiladi va urug`lantirishga tayyor holga keladi. Ona quyonlar xar 30 kunda 8tadan 12tagacha bolalaydi. Ona quyon va bolasini bir oy birga boqiladi va bir oydan keyin ajratiladi, va ajratilgan bolalarni yana 2-3 oy boqilsa vazni 1000-1600gramgacha tayyor yetilgan quyonlar holatiga keladi. Undan ko`proq yani 4-5 oy boqilsa 5kg gacha sof quyon go`shtini olish mumkin. Ona quyonlarni 15-20 kun dam oldirib yana urug`lantirsak 28-30 kunda 8-12 tagacha nasl beradi. Shunday qilib quyonlar bir yilda 6-7 martagacha bolalaydi.

O`rtacha hisobda bitta Xikol zotli ona quyon 10ta bolalaydi va bolari bir oydan keyin ajratilib alohida boqiladi. 2-3 oyda bolari 1,6kg vaznga ega bo`ladi. Bir kilo quyon go`shtimiz hozirgi kunda o`rtacha 50000 ming so`m hisoblanadi.

Bundan tashqari bitta quyonimiz 3 oyda 10 taga ko`payadi, va har 3 oyda daromatimiz ham quyonlarimiz soni ham ko`payib boradi. Hozirgi kunda quyonlarni suniy urug`lantirish yo`lga qo`yilgan bo`lib, ijobiy samarasini berib kelmoqda. Tabiiy urug`lanishdan ko`ra suniy urug`lanishning avzallik tarafi shundaki bir vaqtning o`zida barcha quyonlarni urug`lantirsak ikkinchi tarafi suniy urug`langan quyonlar baquvvat va ko`p nasl beradi.

Bitta quyon bir kunda 200 gramm ozuqa istemol qilasa, bir oyda 3-3,5 kg ozuqa istemol qiladi. Go`sht yo`nalishidagi bir dona quyonna 3 oy boqish uchun 10 kg ozuqa kerak bo`ladi buning uchun $(1\text{kg ozuqa}-3000\text{ so`m})\cdot 10\text{kg}= 30000\text{ so`m}$ sarf qilinsa, vaksina va boshqa harajatlarga 5000 so`m, jami 35000so`m sarf qilinadi. 3 oyda 1,6kg vaznga ega bo`lsa $(1\text{kg go`sht}- 50000\text{so`m})\cdot 1,6\text{kg}=80000\text{so`m}$ bo`ladi. $80000\text{som}-35000\text{so`m}= 45000\text{so`m}$ daromat bo`ladi. Shu tarizda teri yo`nalishidagi bir dona quyondan olti oyda 54000som, momiq yo`nalishidagi bir dona quyondan bir yilda 143ming so`m daromat qilish mumkin.

Bundan tashqari bitta quyonimiz 3 oyda 10taga ko`payadi, va har 3oyda daromadimiz ham quyonlarimiz soni ham ko`payib boradi. Hozirgi kunda quyonlarni suniy urug`lantirish yo`lga qo`yilgan bo`lib, ijobiy samarasini berib kelmoqda. Tabiiy urug`lanishdan ko`ra suniy urug`lanishning avzallik tarafi shundaki bir vaqtning o`zida barcha quyonlarni urug`lantirsak ikkinchi tarafi suniy urug`langan quyonlar baquvvat va ko`p nasl beradi.

Demak bugungi kunda o`zini-o`zi band qilgan holda o`rtacha hisobda 10ta quyon olib biznes boshlash uchun 2800000 so`m pul mablag`i yetarli hisoblanadi. Quyon biznesi endi rivojlanib kelayotgan bizneslardan biri bo`lgani uchun, quyon go`shtiga talab yetarli darajada hisoblanadi.

Hozirgi kunda quyon go'shti 50000 so'm hisoblanadi. 10ta quyonimiz 3oyda 80taga ko'payadi $80 \cdot 35000 = 2800000$ so'm harajat qilinadi. 80 ta quyonimiz 3 oyda tayyor 1,6 vaznga ega bo'lasa $80 \cdot 1,6 \text{ kg} = 128 \text{ kg}$ $128 \text{ kg} \cdot 50 \text{ 000} = 6\,400\,000$ so'm daromad olamiz.

6 400 000-2 800 000 bu yerda biznesga tikkan sarmoyamiz 2 800 000 so'm edi. Sof foydamiz 3 600 000 so'mni tashkil etayapdi.

2- jadval

XARAJAT

	XARAJAT TURI	O'LCHOV IGI	80TA QUYON MOLI	NARXI	UMUMIY AJAT
1	OZUQA	KG	800	3000	2400000
2	VAKSINA VA BOSHQA JATKAR	DONA	80	5000	400000
	JAMI	X	X	X	2800000

DAROMAD

	MAXSULOT NOMI	SONI	BITTA QUYON MI	NARXI	JAMI
1	QUYON	80TA	1,6KG	50000	6400000

UMUMIY HISOB-KITOB

XARAJAT	DAROMAD	FOYDA
2800000	6400000	3600000

Quyon boqish bugungi kunda mamlakatimizdagi eng serdaromad sohalardan biriga aylanib bormoqda. Go'shti va terisining xaridorbopligi, yetishtirish shart-sharoitining osonligi va katta xarajat talab etmasligi quyonchilik bilan shug'ullanish istagida bo'lgan kishilar uchun qulayliklar yaratadi. Mana shuning uchun ham quyonchilik chindanda istiqbolli tarmoqqa aylanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 16 декабрдаги “Томорқадан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, шунингдек, аҳолининг тадбиркорлик ташаббусларини молиявий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги ПҚ-54-сон Қарори

2. J.Qo'shoqov "Quyunchilik" o'quv qo'llanma. Toshkent "O'qituvchi" 1994.

3. M.Z.Murtozayev, A.A. Kushakov , T.A.Aliboyev. " Chorvachilik va parrandachilik asoslari."2019.T;18-45B.

4. Хақимов З.И. Аҳоли томорқаларидан фойдаланишни молиявий қўллаб-қувватлаш йўналишлари // О'zbekiston milliy axborot agentligi - O`zA ilm-fan bo`limi (Elektron jurnal), 2022, 12-сон. – Б. 47-52

5. Хакимов З.И. Аҳоли томорқаларидан фойдаланиш харажатларини молиялаш механизмини такомиллаштириш // Scientific journal «Research and education» vol.1; 2022, –В. 271-282

6. Хакимов З.И. Аҳоли томорқаларини молиявий қўллаб-қувватлашнинг табиий ресурс тежамкорлиги асосида ташкил этиш имкониятлари // «Бизнес-эксперт» журнал, 2022, 11-12-сон. – Б. 109-113

Internet ma'lumotlari

1. www.gov.uz - Ўзбекистан Республикаси ҳукумат портали.

2. www.lex.uz- Ўзбекистан Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.